

Ретроспектива на Бужаровски и македонската музичка уметност

Кон отворањето на фестивалот на Сојузот на музичките уметници „Златна лира“ со „Ретроспективниот концерт од опус 1 до опус 62“ на Димитрије Бужаровски пијано и видео перформанс

Како да се напише рецензија за еден уметник кој во една вечер се претстави како композитор, пијанист, диригент и аудиовизуелен уметник? Мал е просторот во една рецензија да се опфати сè она што можеше да се види и чуе таа вечер на исклучително кондензирана информација. Станува збор за концертот во рамките на отворањето на фестивалот на музичките уметници „Златна лира“ кој се случи на 15 октомври во Музејот на град Скопје, кое беше реализирано и како дел од активностите на Сојузот на композиторите на Македонија.

Овој концерт беше последниот, (но познавајќи го авторот никако не и крајниот настан за 2012 година), во низата концерти со творештво на Димитрије Бужаровски во изминативе месеци. Овие концерти се поклопија со неговиот 60. роденден, иако познато е дека терминот јубилеј воопшто не е повод и цел за творење кај овој автор. Оваа година овој термин е само патем наметнат и прикачен на неговата творечка рутина.

Така, неговото творештво оваа година започна со создавањето и изведбата на Двојниот концерт за виолина и пијано оп. 61 на симфонискиот концерт во рамките на манифестацијата ДММ на 29 март. Делото, кое е единствено ново дело од крупен формат напишано во македонски композитор и чија форма - двоен концерт за виолина, пијано и симфониски оркестар - досега е единствена во македонската музика, доживеа инспиративна прва изведба од најактивното дуо виолина и пијано од нашата земја, врвните Љубиша Кировски и Маја Шутевска-Кировска со Македонската филхармонија и диригентот Борјан Цанев. Маестро Цанев со исклучително сериозен и професионален пристап и прецизно разработена партитура го извлече сиот технички капацитет и изразност на оркестарот, поставувајќи ја оваа изведба како суштина на концертот таа вечер. На 17 мај, истиот оркестар и диригент, премиерно за нашата средина поставија уште едно комплексно дело, и тоа посебно во ритмичка смисла, симфониско дело напишано во 2009 година, Увертирата за симфониски оркестар оп. 54. На 25 јуни, во рамките на Скопското лето се случи камерно-концертната Вечер на Бужаровски со четири уметници од Србија кои ги изведоа Фантазијата на виолончело и пијано оп. 55а (Александар Јаковљевиќ и Драгана Ѓорѓевиќ), „Мане“ сонатата за виолина и пијано оп. 57 (Ивана Аќимоски-Жигиќ и Ана Аќимовиќ) и (премиерно) „Кабаре“ оп. 62а, а направија и дополнување на програмата со изведба на виолинската етида оп. 59 (Ивана Аќимоски-Жигиќ). Имајќи го во предвид трајното видео зачувување на овие изведби, споменатите исполнувачи се веќе дел од самите композиции, референтни имиња на кои секогаш ќе се помислува кога се слуша, подготвува и говори за оваа музика.

Непрестаното творење на овој уметник повторно дојде до израз со перформансот насловен „Ретроспективна вечер од опус 1 до опус 62“. Овој перформанс обедини три креативни профили на Димитрије Бужаровски: композиторот, пијанистот и аудиовизуелниот уметник. Доследен на својата природа на секој настан да се биде свеж и нов, без недостиг на идеи и без повторувања, уметникот Бужаровски го трансформираше стандардниот концертен формат составен само од дело, изведувач, инструмент и публика. Тој внесе елементи од медиумските уметности, во оваа смисла,

инсталацијата, а како генерален концепт се повика на репроспективните изложби на ликовните уметници. Ваквиот синкретичен концепт ја опфати уметноста на пијанистичката интерпретација и уметноста на аудио и видео монтажата.

Овој 60-годишен уметник со сите атрибути на врвен пијанист, како дел од официјалната програма изведе пет свои дела за пијано од различни стилски и временски периоди. Избраните дела од пијанистичкиот репертоар на Бужаровски беа изведени со целосна посветеност, жар и инспирација, со богатство на расположенија и стилска разновидност, со техничка подготвеност и во соодветни темпа, и сето тоа со таква леснотија во изведбата, што претставува куриозитет имајќи ја во предвид разновидноста на пијанистичките техники кои тие ги содржат. Станува збор за најдрагоцените и најискрени изведби - изведбите од самиот автор кој е и вистински познавач на пијаното, па оттаму е неодминлива нивната брилијантност и продоховеност. Кон нивното искрено предавање придонесе и тоа што пијанистот Бужаровски е изведувач кој се инспирира од публиката, па оттаму и восхитот на сите присутни од тоа што се гледа, слуша и взаемно доживува.

На петте живи изведби наизменично се надоврзаа исто толку видео перформанси тематски групирани во симфониско творештво; ораториуми, опери и балети; концерти; вокални циклуси и камерна музика; и театарска музика со инсерти од раната филмска и драмска кариера. Аудиовизуелната монтажа направена врз највпечатливите мелодиски линии, со посебно чувство за конзистентност во мелодиска, хармонска, ритмичка, агогичка, динамичка и артикулациска смисла, се претопуваше во живите изведби. Овој природен музички и визуелен тек, всушност создаде ново музичко дело како референтна музика на севкупното досегашно творештво на композиторот Бужаровски.

Концертот покрај тоа што беше замислен како авторска рефлексција сам за себе, направи рефлексija и на севкупната мината музичка култура на нашата средина. Имено, творештвото на овој автор, кој е еден од главните протагонисти во нашата музичка култура во секоја смисла, обединува огромен број имиња на уметници, ансамбли и настани.

Концертот започна со изведба на неокласичната Сонатина за пијано оп. 1 (напишана уште во 1969 година и една од неговите најизведувани дела за пијано). Тој направи сосема поинаква од досегашните изведби, посебно во смисла на воведување на нова артикулација, што придонесе кон потенцирањето на воздржаноста и чувството на исчекување во првиот и посебно вториот став, и токатноста на третиот став. Изведбата на ова дело нè внесе во првиот аудиовизуелен блок со симфониското творештво на Бужаровски, најпрво во испреплетени теми од неговите први симфонии *Fantasia quasi una Sinfonia* оп. 4 (1973) и „Раѓање на слободата“ оп. 9 (1979), блиски на Сонатината по својата неокласична и неоромантична стилска поставеност. Овој блок ги претстави и неговата многупати изведувана од различни ансамбли Техносимфонија оп. 42, монументалното дело Вокална симфонија оп. 53б кое е врзано со Интернационалните хорски свечености, и споменатата Увертира со нејзините изведби на Музичкиот фестивал во Колорадо и од Македонската филхармонија.

Во мудро поставената жива програма, на крајот на последното дело од видео блокот хармонски се надоврза изведбата на Пасакаљата, клучниот став во Втората соната оп. 17 (1983). Овој став прозвучи со сиот интензитет при што ја оствари градацијата од изложување на 12 тонската хроматска и разместена низ различни регистри тема, кон постепено усложнување на фактурата низ остинантните варијации изградени врз принципите на барокната полифонија, до последните раскошни варијации во кулминацијата поставени во различни видови на октавна и акордска

техника, но нагло динамичко и агогичко смирување во завршниот дел. Последниот тон од Пасакаљата го најави почетокот на следниот видео блок кој направи ретроспектива на капитални дела во македонската музиката воопшто: ораториумите „Живееме - паметите“ оп. 22 (создаден во близок временски период со претходно изведено дело, 1984), „Охрид“ оп. 28 и „Радомировиот псалтир“ оп. 47, балетот „Возови“ и оперите „Деспина и мистер Докс“ оп. 35 и „Шеќерната приказна“ оп. 7. Ова воедно беше потсетување на нивните постановки од кореографот Олга Милосавлева, диригентот Фимчо Муратовски, и пејачите Милка Ефтимова, Благоја Николовски, Милан Фирфов, Бранка Тодевска и Ана Дурловски, како и ансамблие Македонска филхармонија, Хорот на МРТ, Симфонискиот оркестар на УКИМ ФМУ, групата БиС итн.

По сопранската арија од „Радомировиот псалтир“ (1999), пијанистот Бужаровски го отсвири ноктурното „Калеш Анѓо“ оп. 49 (2000). Избраното ноктурно, кое воедно е и првото од циклусот создаден врз теми на македонски народни песни разработени низ пијанистичко-романтичарски обрасци, Бужаровски го пренесе со моќен израз, справувајќи се со исклучително комплицираните техничк барања. По него, настапи темата од вториот став од Двојниот концерт со што беше отворен видео перформансот кој ги опфати: *Musurgia eclectica* оп. 29 со единствена изведба на авторот на синтесајзер и Македонската филхармонија под диригентство на Ванчо Чавдарски, Концертот за синтесајзер, харфа и оркестар оп. 33, Барокното кончертино оп. 27a, и *Concerto Grosso* оп. 48, *Nonet Concerto* оп. 51 и Концертот за пијано и оркестар оп. 46. Овие концерти, повторно претставија многу значајни солисти од нашата средина: Дуото Кировски, Живко Фирфов, Мојца Седеу, Лејла Урманова, Ана и Игор Дурловски, Весна Гиновска-Илкова, Тоше Проески и диригентот Саша Николовски-Гумар, како и Камерниот оркестар на МРТ, Камерниот оркестар на Македонската филхармонија, професорите од *Louisiana Tech Faculty* и Интернационалниот симфониски оркестар при УКИМ ФМУ.

Следната жива изведба беше суитата „XX век“ од варијациите за две пијана Сите тие танци оп. 39a (1998), преработена за соло пијано. Оваа изведба нè внесе во мултижанровските дела на Бужаровски и го прикажа вештото владеење на овој пијанист со синкопираните модели, бас фигурите, хармонските прогресии и метричките обрасци на регтајмот, свингот и буги-вуги. Натамошниот видео блок се надоврза на мултижанровскиот пристап со својата разновидност. Најпрво ги претстави вокалните циклуси „Песни за мирот и војната“ оп. 38a, „Духовни“ оп. 36, *Eco songs* оп. 41, „Хумористични“ оп. 5, „Свадбени“ оп. 45 и „Љубовни“ оп. 8a, со нивните препознатливи изведувачи сопранот Марија Муратовска-Наумовска и мецосопранот Нен Хјуз, тенорот Милан Фирфов и Детскиот хор „Пиколо“ со диригентот Весна Димчевска. Мотивите од вокалните циклуси беа поставени во комплетно нова атмосфера врз електронската музика на Бужаровски, „*The Skeleton and the Beauty*“ оп. 37 и *SynthSon* оп. 43. А техно ритамот на *SynthSon* се поврза со Варијациите за чело оп. 44 во изведба на Живко Фирфов. Потоа беше направена кратка ретроспектива на изведбите на последните три сонати, Фантазијата за виола и пијано оп. 55b, Цез сонатата оп. 56 и „Мане“ сонатата оп. 57, а блокот заврши со кантатата „Тга за југ“ оп. 60 која е поврзана со јубилејните Струшки вечери на поезијата 2011 во изведба на тенорот Благој Нацоски.

Доследен на традицијата во секој настан да вклучува нешто ново Бужаровски премиерно ја изведе на ренесансната суита од делото „Сите тие танци“ за соло пијано. Оваа изведба нè пренесе во сосема друг свет со двете теми кои наликуваат на карактерните игри од ренесансниот период, павана и гаљарда. Бужаровски соодветно ги долови расположенијата на двете теми: игривост и распеаност со потенцирање на вешто вметнатите дисонанци во мелодијата на првата тема, наспроти суптилноста во

извлекувањето на мелодиите во полифоната структура на втората тема распространети низ целиот регистар на пијаното. Видео блокот кој веднаш се надоврза на изведбата започна со истата музика од изведената суита, но во нејзината прва форма како музика за театарската претстава „Арлекин“ оп. t23 (1995). Во завршниот видео блок беа испреплетени музиката од „Електра“ оп. t16 (1992), „Свадбата на Фигаро“ оп. t30 (1998), „Двајца во Еден“, оп. t29 (1998), „Чудовиштата во нашиот град“ оп. t11 (1990) и „Собирен центар“ оп. t06 (1988). Со тоа се навративме на соработката на овој автор со повеќе режисери, а посебно со режисерите Коле Ангеловски и Стојан Стојаноски. Овој видео блок направи спојување и на музички фрагменти од драмски и телевизиски проекти чии тематски материјали се основа за повеќе камерни композиции на Бужаровски, како на пример, музиката за „Зојкиниот стан“ оп. t02 (1986) која е преработена во делото „Зојкиниот стан“ скици за саксофон оп. 31b (1994). Истото се однесува и на песната „Актери“ снимена со група македонски актери во 1992 година, чија тема е основа на последниот опус дела насловени „Кабаре“. Воедно ова беше премиерно емитување на оваа песна. Одјавниот текст каде што беа испишани сите исполнувачи застапени во видео блоковите, со местото и годината на изведбата заврши со компјутерската верзија на последното дело „Кабаре“ оп. 62b (2012) пишувано за трио хармоники.

Авторот со подеднаква енергија изведе уште три биса од неговите Ноктурна за пијано оп. 52a и оп. 49. Посебно ќе остане забележана брилијантната изведба на „Дали паметвиш Милице“, контемплативната изведба на „Сечи моме руси коси“ и игригата на „Во Влашкото маало“. Во оваа прилика, тој ја поздрави публиката и посебно неговите професори: Лепша Пиперковска по пијано, менторот на неговите докторски студии на Филозофскиот факултет Георги Старделов и неговиот професор по композиција Томислав Зографски.

Овој концерт потсети дека ова творештво во многу нешта е единствено во нашата музичка ризница: бројот на опуси и композиции во нив, разновидноста на жанри според видови форми и инструментални состави, разновидноста на композиции пред сè пишувани во музички стилови кои се наследство на големата западноевропска музичка традиција, но и нивно вешто соединување со популарните и посебно цез обрасци, како и внесувањето на електронската музика во нашата средина (во оваа смисла, посебен акцент добиваат опусите на музиката за театарски претстави, телевизиски емисии и филмови, меѓу кои се наоѓаат најдобрите примери на овој вид музика кај нас).

Оваа ретроспектива потсети и на композиторскиот занает на Бужаровски, на ерудицијата на музички идеи, на леснотијата и исклучителниот талент за создавање на мелодија која останува како впечаток во секого. Оваа вечер беше најголемиот аргумент за универзалната вредност на оваа музика, која останува во наследство на идните протагонисти во нашата музичка култура. А токму тоа и е потребно на нашата културна средина во овој момент - препознавање на вистинските личности кои се *spiritus movens* и даваат смисла на постоењето на целата заедница.

Трена Јорданоска
25 октомври, 2012